

**በኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ
የጤና ጥበቃ ሚኒስቴር**

**በከተማ ጤና ኤክስቴንዥን ፕሮግራም
የደረቅና ፍላሽ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ
ፓኬጅ**

**ነሐሴ 2001 □ም
አዲስ አበባ**

ማ ው ጫ

1. መግቢያ.....	1
2. ዓላማ.....	2
2.1. አጠቃላይ ዓላማ.....	2
2.2 ዝርዝር ዓላማዎች.....	3
3. የማስፈጸሚያ ስልቶች.....	3
4. የደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ ፓኬጅ በሚመለከት የሚከናወኑ ተግባራት.....	4
4.1. ስለደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ ፓኬጅ አጠቃላይ ፕሮግራም ለሚመለከታቸው አካላት ማስተዋወቅ.....	4
4.2. መነሻ ጥናት (Baseline Survey) ማካሄድ.....	5
4.3. ህብረተሰቡን ያሳተፈ የሥራ እቅድ ማውጣት.....	6
4.4. ስልጠና መስጠት.....	6
4.5. ለፓኬጁ ስራ ደጋፊ ሊሆኑ ከሚችሉ ማህበራት፣ መንግሥታዊና መንግሥታዊ ያልሆነ ድርጅቶች ጋር ቅንጅት መፍጠር.....	6
4.6. በአካባቢው የሚገኘ የጤና ተቋማት ውስጥ የሚሠሩ የጤና ባለሙያዎችን ማሳተፍ.....	7
4.7. ህብረተሰቡን በማስተማር፣ በማስተባበር፣ በመቀስቀስና ተሳትፎውን በማሳደግ የባህሪ ለውጥ እንዲያመጡ ማድረግ.....	7

4.8. የደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ አከመቻቸት፣ አንጓዝና አወጋገድ	10
4.9. ሰርቶ ማሳያ ዘዴ መጠቀም	28
4.10. የልምድ ልውውጥ	28
4.11. የማነቃቂያ ዘዴዎች መጠቀም	29
4.12. አካባቢያዊና ሕጋዊ ደንቦችን መጠቀም	29
4.13. ዕቅድን መተግበር	29
5. የሚጠበቁ ውጤቶች	29
6. አጭር የመልዕክት ማስተላለፊያ ዘዴዎች	30
6.1. መልዕክት ማስተላለፊያ ሥፍራዎች	30
6.2. የመልዕክት ማስተላለፊያ መንገዶች	30
6.3. የሚተላለፉ መልዕክቶች	31
7. በደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ አወጋገድ ላይ ሊያጋጥሙ የሚችሉ ችግሮችና የመፍትሄ ሐሳቦች	31
7.1. ሊያጋጥሙ የሚችሉ ችግሮች	31
7.2. የመፍትሄ ሐሳቦች	32
8. ክትትልና ግምገማ	32
8.1. ክትትል	32
8.2. ግምገማ	33
8.3. የክትትልና ግምገማ ዓቅም	34

1. መግቢያ

ቆሻሻ ሲባል በሁለት ዋና ዋና ምድቦች የሚከፈል ሲሆን እነዚህም ደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ በመባል ይታወቃሉ።

□ረቅ ቆሻሻ ማለት በባህሪው ጠጣር ነገር ሲሆን ሠዎች አገልግሎት አይሰጥም ብለው የሚያስወግዱት ነገር ነው። በሌላ አነጋገር ደረቅ ቆሻሻ የሚለው ቃል ጠጣርና ከፊል ጠጣር የሆኑ ከምግብም ሆነ ከሌሎች የወዳደቁና ከአይነ ምድር ውጭ የሆኑትን የሚበሰብሱና የማይበሰብሱ □ረቅ ቆሻሻዎችን እንደ አመድ፣ የሞቱ እንሰሳት፣ የተጣሉ የአትክልት፣ □□ራ□ሬ እና የመሳሰሉ □ም□ብ ልጣጮችና ትር□ራፊዎች፣ □-ዳቂ ብረቶች፣ ብርጭቆዎች፣ የፕላስቲክ ውጤቶች □□ተ ያጠቃልላል። ደረቅ ቆሻሻ ከተለያዩ የመኖሪያና የስራ ቦታዎች፣ እንደ ፋብሪካዎች የንግድ ድርጅቶች፣ ከንግድ ቦታዎች፣ ልዩ ልዩ አገልግሎት ሰጪ ተቋማት ወዘተ. ክመሳሰሉት አካባቢዎች ጁ□□ራል። ደረቅ ቆሻሻ በተ□ቢው መንገድ ካልተሰበሰበ፣ ካልተከማቸ፣ ካልተጓጓዘና ካልተወገደ የተለያየ የጤና ችግሮች ሊ□□ሩ ይችላል። ለምሳሌ

- ለዝንብ፣ ለአይጥ፣ ለትንኝና ልዩ ልዩ እንሰሳት ም□ብ፣ መሰባሰቢ□፣ መራቢያና መጠለያ ከመሆኑም በላጁ ለተላላ□ በሽታዎች መዛመት አመቺ ሁኔታዎችን ይፈጥራል፤
- መዓ □ ሽታ ከመፍጠርም ባሻገር የአካባቢውን ጥሩ □□ታና እይታ ያበላሻል፤
- ከጥንቃቄ ጉድለት የተነሣ ቆሻሻ ለማቃጠል □ሚለኮሰ□ እሳት በንብረትና በሰው ሕይወት ላይ ጉዳት ያደርሳል፤
- እንዲሁም ለውሃ ምግብና አየር መበክል አስተዋጽኦ ያደርጋል።

ፍሳሽ ቆሻሻ ማለት ውሃና ሌሎች ለቤት ውስጥ አገልግሎት፣ ለኢንዱስትሪ፣ ለንግድና ለመሳሰሉት ተቋማት አገልግሎት ከዋለ በኋላ የሚፈጠር በፍሳሽ መል፣ በሚፈጠር ቆሻሻ ነው።

ፍሳሽ ቆሻሻ ውስብስብ የሆነ የኦርጋኒክና የኢንኦርጋኒክ ይዘት ያለው በአነስተኛ መጠን የሰው ሰራሽ ብክለት ውህድ ነው። ከመኖሪያ ቤት የሚወጣው ፍሳሽ የሰው ዓይን ምድርና ሽንት፣ በምግብ ዝግጅት፣ በግል ንጽህና አጠባበቅ፣ ለልብስና በእቃ እጥበት የተገለገልንበት ፍሳሽ ውኃ ነው።

የኢንዱስትሪ ፍሳሽ ከቤት ፍሳሽ በይዘቱ የተለየ ሲሆን በፋብሪካ ውስጥ የምንጠቀምባቸው ኬሚካሎችን ጨምሮ የሚወጣ ልዩ የማጣራት ዘዴን የሚፈልግና ቅድመ ማጣራት ከተደረገበት በኋላም ወደ ተዘጋጀለት የማስወገጃ ዘዴ የሚወገድ ፍሳሽ ነው። ከድርጅቶች እና ከሆቴሎች የሚወጣው ፍሳሽ ከመኖሪያ ቤት የሚወጣው ፍሳሽ በኬሚካል ይዘቱና በመጠኑ ይለያል። ከሆስፒታሎች የሚወጣው ፍሳሽ በአብዛኛው ኅጂ የሆኑ ጀርሞችን የሚይዝ ሲሆን ከፍተኛ ጥንቃቄ የሚያስፈልገው ነው።

በአጠቃላይ ደረቅም ሆነ ፍሳሽ ቆሻሻ እንደምንጨፍ ሁኔታ በማየትና የህብረተሰቡን ጤናና የመኖሪያ አካባቢን በማይጎዳና በማይበክል ሁኔታ መወገድ አለበት። ስለሆነም ይህን ችግር ለማቃለል ይህ የደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ ፓኬጅ ተዘጋጅቷል።

2. ዓላማ

2.1. አጠቃላይ ዓላማ
ደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድን በመኖሪያና በመኖሪያ አካባቢ እንዲሁም በት/ቤትና በወጣቶች ማዕከላት ተግባራዊ በማድረግ አካባቢን ከብክለት በመከላከል ሊከሰቱ

የሚችሉ በሽታዎችንና ሌሎች የጤና ጠንቆችን እንዲሁም ሞትን መቀነስ፡፡

2.2. ዝርዝር ዓላማዎች

- ስለ ደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ በመኖሪያ አካባቢ እንዲሁም በት/ቤትና በወጣቶች ማዕከል ህብረተሰቡ ግንዛቤ፣ ዕውቀትና ክህሎት እንዲኖረው ማግለጫ ፣
- በአግባቡ ያልተወገደ ደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ በጤና ላይ የሚያስከትለውን ችግር ለህብረተሰቡ ማስገንዘብ ፣
- በደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ ስህተት፣ አየር እና አፈር ማግለጫ፣
- እያንዳንዱ ቤተሰብ እና ኅብረተሰብ ደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻን በተገቢው መንገድ የማስወገድ ልምድ እንዲያዳብር ማግለጫ፣
- የመኖሪያና በመኖሪያ አካባቢ የሚገኙ አካባቢዎችን በንጹህና በመያዝ ለዝንቦች፣ ለትንኞች፣ ለአይጦችና ለልግ ልግ ጽኑ ነፍሳት ምግብ፣ መጠለያና መራቢያ እንዳይሆኑ ማግለጫ፡፡
- ምግብ በደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ እንዳይበክል ማደረግ

3. የማስፈጸሚያ ስልቶች

- ህብረተሰቡን ስለ ፓኬጃ አጠቃላይ ነገር ማግለጫ፣
- መሠረታዊ መረጃ በመስጠት፣
- ህብረተሰቡን ያሳተፈ የስራ ዕቅድ በማውጣት፣
- ስልጠና በማካሄድ፣
- ለፓኬጃ ስራ ደጋፊ ሊሆኑ ከሚችሉ የህብረተሰብ ክፍሎች፣ መንግስታዊና መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ጋር በቅንጅት መሥራት፣
- በአካባቢው የሚገኙ የጤና ተቋማት ውስጥ የሚሰሩ የጤና ባለሙያዎችን በማሳተፍ፣

- ህብረተሰቡን በመቀስቀስ በማስተማር፤ በማስተባበርና በቀጥታ ተሳታፊ በማረጋገጥ በህራ ለሁሉም እንዲያመጣ በማስቻል፤
- የአካባቢውን ግብአት በመጠቀም፤
- ሰርቶ ማሳያ ዘዴ በመጠቀም፤
- ልምድ ልዩነትን በማረጋገጥ፤
- የማነቃቂያ ዘዴዎችን በመጠቀም፤
- መንግሥትና አካባቢ ያወጣቸውን ደንቦችን በመቀም፡፡

4. የደረቅና ፍላጎት ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ ፖሊሲ በሚመለከት የሚከናወኑ ተግባራት

4.1. ስለደረቅና ፍላጎት ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ ጠኬጅ አጠቃላይ ፕሮግራም ለሚከተሉት አካላት ማስተዋወቅ

- ለመስተዳድር አካላት፤
- በአካባቢው ለሚገኙ በጎ አድራጊ ድርጅቶችና ማህበራት፤
- ለታዋቂና ተሰማሚ ላላቸው የአካባቢ ነዋሪዎች፤
- በአካባቢው ለሚገኙ መንግሥታዊና መንግሥታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች፤ ወዘተ.
- በማህበር በመደራጀት ደረቅ ቆሻሻን ከመኖሪያ ቤትና ከንግድ ድርጅቶች በመሰብሰብ ለሚያስወግዱ ድርጅቶች፡፡
- ለትምህርት ቤት ማህበራት
- ማህበራት ማለትም ለወጣት ማህበራት፣ ለሴቶች ማህበራት ወዘተ
- የተለያዩ መገናኛ ዘዴዎችን በመጠቀም ለህብረተሰቡ ማስተላለፍ፤

4.2. መነሻ ጥናት (Baseline Survey) ማካሄድ
 መነሻ ጥናቱንና መረጃ ለመሰባሰብ የሚያገለግል ፎርማት

- የደረቅ ቆሻሻ ማጠራቀሚያ ገንዳ የሚጠቀም ቤተሰብ
- የደረቅ ቆሻሻ መጣያ ጉድጓድ የሚጠቀሙ ቤተሰብ ብዛት
- የቆሻሻ ጉድጓድ ለመስራት ቦታ ያለው ቤተሰብ ብዛት
- የደረቅ ቆሻሻ ጉድጓድ ለመስራት ቦታ የሌለው ቤተሰብ ብዛት
- □□ሳሽ ቆሻሻ ማስ□□ጽ □ሚ□ ቀሙ ቤተሰብ ብዛት
- ደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድን አስመልክቶ ትምህርት የተሰጣቸው ሰዎች ብዛት ሴት፣ ወንድ፣
- ደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድን አስመልክቶ ሥራ ላይ የዋሉ የትምህርት መርጃ መሣሪያዎች ዓይነትና ብዛት፣
- የግል ወይም የጋራ የቆሻሻ ጉድጓዶች ያሏቸው ቤተሰቦች ብዛት፣
- በአግባቡ የተያዙ □ቆሻሻ መ□□ ጉድጓዶች/ሥፍራዎች/ ብዛት፣
- በግቢያቸው ውስጥ □□□ዊ ቆሻሻ ማ□ራቀሚ□ ክቃ ያዘጋጁ ቤተሰብ ብዛት፣
- የመኖሪያ ቤታቸውን እና አካባቢያቸውን ንጹህ ያደረጉ ቤተሰቦች ብዛት፣
- □□ሳሽ ማሥረ□□ ሥ□ራ ያላቸው ቤተሰቦች ብዛት፣
- በተገቢው መስፈርት መፀዳጃ ቤት ሰርተው የሚጠቀሙ ቤተሰብ ብዛት፣
- ገንዳዎች በሚፈለጉበት ቦታና መጠን ያሏቸው ቤተሰብ /መንደር/ ብዛት፣

- ከገንዳዎች ውጭ የተዘረከረከ ቆሻሻ የሌለባቸው ቤተሰቦች /መንደሮች/ ብዛት፤
- ፍሳሽ ቆሻሻ በተገቢው ጊዜ ያልተመጠጠላቸው ቤተሰብ ብዛት።

4.3. ህብረተሰቡን ያሳተፈ የሥራ እቅድ ማውጣት

- ቅድመ ጥናቱን መሠረት ያደረገና የህብረተሰቡን ሙሉ ተሳትፎ ያካተተ የሥራ እቅድ ማውጣት
- የሳምንት፣ የወር፣ የዓመት የሥራ እቅድ ማውጣት፤

4.4. ስልጠና መስጠት

ለፖኬጁ ሥራ አጋዥ የሆኑ የህብረተሰብ ክፍሎች ማለትም የሰለጠኑ ወይም በ ቃ የጤና መልዕክተኞች ደረቅ ቆሻሻን እና ፍሳሽ ቆሻሻን በመሰብሰብና በማስወገድ ስራ ከተሰማሩ ድርጅቶች፣ ታዋቂና ተሰሚነት ላላቸው የአካባቢ ነዋሪዎች ወዘተ. ስልጠና መስጠት።

4.5. ለፖኬጁ ስራ ደጋፊ ሊሆኑ ከሚችሉ ማህበራት፣ መንግሥታዊና መንግሥታዊ ካልሆኑ ድርጅቶች ጋር ቅንጅት መፍጠር

- መስተዳድር - ቆሻሻ አያያዝና አወጋገ በሚመለከት አስተዳደራዊ ድጋፍ እንዲሰጥ፤
- ግብርና - የልማት ሰራተኞችን ስለ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ ትምህርትና ድጋፍ እንዲሰጡ፤
- ትምህርት - ለመምህራንና ተማሪዎች ስለ ደረቅና ፈሳሽ ቆሻሻ አጠቃቀም ትምህርት በመስጠት የአካባቢውን ህብረተሰብ እንዲያስተምሩ ተ.፤
- ማህበራት - የሌሎች፣ የወጣቶች ወዘተ.ደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ አወጋገድን በተመለከተ ድጋፍ እንዲሰጡ
- የሀይማኖት ድርጅቶች፣ መንግስታዊና መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶችን ደረቅና ፈሳሽ ቆሻሻ አወን በተመለከተ ድ ንዲሰጡ፤

- የግል ድርጅቶች፡- ቆሻሻን በመሰብሰብና በማስወገድ የተሰማሩ ፣
- የከተማ ማዘጋጃ ቤት፡- ደረቅ ቆሻሻ በተቀላጠፈ ሁኔታ የሚሰበሰቡትና የሚወገድበትን ሁኔታ ለማመቻቸት ፣
- ውሃና ፍሳሽ መስሪያ ቤት፡- ፍሳሽ ቆሻሻ በተገቢው መንገድ የሚወገድበትን ሁኔታ ለማመቻቸት።

4.6. በአካባቢው የሚገኘ የጤና ተቋማት ውስጥ የሚሠሩ የጤና ባለሙያዎችን ማሳተፍ

ኬ በሚካሄድበት አካባቢ ያሉ የጤና ባለሙያዎች ቀጥተኛ የሆነ ቴክኒካዊ ድጋፍ እንዲሰጡ ማድረግ።

4.7. ህብረተሰቡን በማስተማር፣ በማስተባበር፣ በመቀስቀስና ተሳትፎውን በማሳደግ የባህሪ ለውጥ እንዲያመጣ ማድረግ

- በቤተሰብ፣ በት/ቤትና በወጣት ማዕከላት ደረጃ ስለ ደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ ማስወገድ ዝግጅት አስፈላጊነትና አሠራር ሰፊና ቀጣይነት ያለው ትምህርት መስጠት፣
- በአካባቢዎ በሚገኙ በስብሰባ፣ በዕድር፣ በሃይማኖት ቦታዎች፣ በህዝባዊ በዓላት፣ በትምህርት ቤቶች ፣ በገበያ ቦታዎች ወዘተ. ስለ ደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ ማስወገጽ ዝግጅት አስፈላጊነትና አሠራር ትምህርት መስጠት።

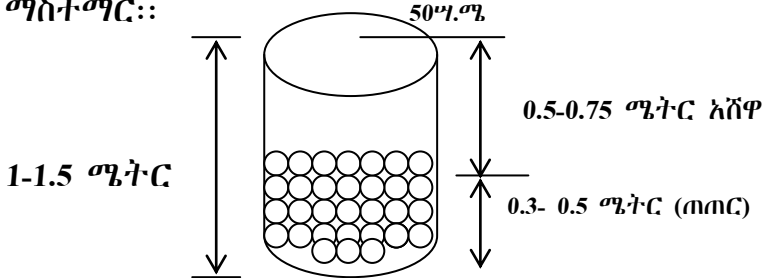
ትምህርት የሚሰጥባቸው ዋና ዋና ነጥቦች የሚከተሉት ናቸው፣

- በሰው ልጆች የእለት ተዕለት እንቅስቃሴ አማካኝነት የተለያዩ ደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻዎች ከመኖሪያ ቤት፣ ከገበያ ቦታዎች፣ ከንግድ ቤቶችና እንዲሁም ሌሎች ቦታዎች እንደሚፈጠሩ፣

- የደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ በአግባቡ ባለመሰብሰብ፣ ባለመያዝና ባለማስ□□□ ምክንያት የአፈር፣ የአየርና የውሃ ብክለትን በማስከተል፣ ለዝንቦችና ለተለያዩ በሽታ አምጭ ተህዋሲያን መራቢያነት አመች ሁኔታን በመፍጠር ሰዎች ለተለያዩ የጤና ችግሮች እንዲጋለጡ እንደሚያደርግ፣
- የደረቅ ቆሻሻ ክምችት የቃጠሎ አደጋ በማስከተል በህይወትና በንብረት ላይ ከፍተኛ ጉዳት እንደሚያደርስ፣
- ከመኖሪያ ቤቶች ከንግድ ቤቶችና ከመሳሰሉት ቦታዎች ከአይነምድር ጋር የተገናኙ ፍሳሽ ቆሻሻዎች በአግባቡ ካልተያዙና ካልተወገዱ ከፍተኛ የጤና ችግር እንደሚያስከትሉ፣
- ስለ አደገኛ ቆሻሻዎች አይነትና አወጋገድ፣

ስለዚህ ጤናማ ባልሆነ የደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ ምክንያት ሊከሰቱ የሚችሉ የጤና ችግሮችን፣ አደጋዎችንና የመከላከያ ዘዴዎችን በማስመልከት ከ□ህ በታች በአጭሩ የቀረበውን ሠንጠረዥ መሠረት በማድረግ ተከታታይ ትምህርት ማስተማር ጁ□ባል።

ፍሳሽ ቆሻሻን በግቢ ውስጥ ለማስወገድ የማስረጊያ ጉድጓድ በሚቀዳ ለ□- እስታንዳርድ መሠረት እንዲያዘጋጁ ማስተማር።

- ከላይ የተቀመጠው አሸዋ በቅባት ነገር እንዳይ□□ በየሦስት ወሩ በንፁህ ውሃ በማጠብ መጠቀም ጁ□ባል።

ደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻን በአግባቡ ባለማስወገድ የሚፈጠሩ የጤና ችግሮችና የመከላከያ ዘዴዎች የሚከሰቱ

ተራ ቁጥር	የሚከሰቱ ችግሮች	ሊከሰቱ የሚችሉ በሽታዎች	መከላከያ
1	<ul style="list-style-type: none"> ◆ አፈር መበከል ◆ ውሃ መበከል ◆ ከባቢ አየር መበከል ◆ ምግብ መበከል 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ አተት ◆ ኮሌራ ◆ ካንሠር ◆ የአንጀት ተስቦ ◆ የመተንፈሻ አካል በሽታዎች □□ተ 	<p>ደረቅ ቆሻሻን በአግባቡ ማስወገድ</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ ጉድጓድ ውስጥ በመቅበር ወይም አበስብሶ ለማዳባሪያነት መጠቀም ◆ በግቢ አካባቢ በጥንቃቄ በማቃጠል ◆ በቆሻሻ ክምችት ምክንያት የእሳት አደጋ እንዳይነሳ ጥንቃቄ ማድረግ
2	ልዩ ልዩ ዝንቦች፣ ትንኞችና አይጦች መራባት □□ተ...	ተቅማጥ፣ ተስቦ፣ የግርሻ ትኩሳት፣ ትራኮማ ወዘተ	<ul style="list-style-type: none"> ◆ የደረቅ ቆሻሻን በጊዜያዊነት ለመሰብሰብ የሚያገለግል Dustbin፣ ማዳበሪያ፣ ከረጢት፣ ካርቶን በመሳሰለው በማጠራቀም በአቅራቢያችን ወደ ሚገኘው ገንዳ ከ 7 ቀን ባልበለጠ እንዲወገድ ማድረግ
3	መጥፎ ሽታ መፍጠርና አካባቢ ለአይታ ጥሩ አለመሆን	<ul style="list-style-type: none"> ◆ የመተንፈሻ አካል በሽታዎች ያባብሳል ◆ ጭንቀትን ይፈጥራል 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ መሬት ውስጥ በማስረግ ◆ ወደ ሲፕቲክ ታንክ እንዲገባ ማድረግ ◆ አይነምድርና ሽንትን በመጸዳጃ ቤት ጉድጓድ ብቻ በመጠቀም ማስወገድ
4	የቃጠሎ አደጋ ማድረስ	<ul style="list-style-type: none"> ◆ የንብረት መጥፋት ◆ በሰውነትና በሕይወት ላይ አደጋ ማድረስ 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ 4ቱን የ“መ” ህጎች መተግበር <ol style="list-style-type: none"> 1. መቀነስ 2. መ□ ቀም 3. መልሶ መ□ ቀም 4. ማስ□□□

4.8. የደረቅና ፍላጎት ቆሻሻ አከመቻቸት፣ አንጓዝና አወጋገድ

4.8.1. ደረቅ ቆሻሻ

4.8.1.1. የደረቅ ቆሻሻ አከመቻቸት ዘዴ

- ከመኖሪያ ቤት ት/ቤቶችና በ□□ት ማዕከላት አካባቢዎች የሚወጡ ደረቅ ቆሻሻዎች እስኪወገዱ ድረስ ለዚህ ተብሎ በተዘጋጁ የቆሻሻ ማጠራቀሚያ እቃዎች እንዲቀመጡ ማድረግ ፤
- በቤተሰብ ደረጃ እንደየ አመችነቱ በየጓሮው ለቆሻሻ ማጠራቀሚያና ማስወገጃ የሚያገለግል ጉድጓድ በመቆፈር መጠቀም ሲቻል ዕለት ተዕለት ሊቃጠሉ የሚችሉትን ደረቅ ቆሻሻ አጠራቅም በማቃጠል ሲሞላ የተቃጠለውን አመድ ብስባሽ በማውጣት ወደ አትክልት ውስጥ ከበተኑ በኋላ ጉድጓዱን እንደገና ጥቅም ላይ እንዲውሉ ማድረግ ፤

4.8.1.2. ደረቅ ቆሻሻን መለየት

- እንደገና ጥቅም ላይ ሊውሉ የሚችሉትን የደረቅ ቆሻሻ ዓይነቶች እንደ የአስፈላጊነታቸው እየታዩ መለየት አለባቸው ፤
- ደረቅ ቆሻሻን ለይቶ የማከማቸት ተግባር የሚወሰነው ለማስወገጃ በምንጠቀምበት ዘዴ ነው። ይህም ማለት ለማስወገጃ የምንጠቀምበትን ዘዴ አንድ ዓይነት ከሆነ ለይቶ ማከማቸት አያስፈልግም።

4.8.1.3. የደረቅ ቆሻሻ ማከማቻ ዕቃዎች በመኖሪያ ቤት፣ በት/ቤት፣ በወጣት ማዕከላት ደረጃ የሚያገለግሉ የደረቅ ቆሻሻ ማከማቻ ዕቃዎች

- በመኖሪያ ቤት፣ ት/ቤትና በወጣት ማዕከላት ደረጃ ሊያገለግል የሚችል የቆሻሻ ማጠራቀሚያ እንደ ደረቅ ቆሻሻው ዓይነትና ይዘት ከማይሰነጠቅ ወይም ከማይሰበር ማቴሪያል እንደ ቆርቆሮ፣ ፕላስቲክና

ከመሳሰሉት በቀላሉ በአንድ ሰው ሊነሳ በሚችል አካሄድ ከተሰራ ማጠራቀሚያ ማከማቸት፤

- እርጥበት የሌላቸው ሽታ የማያስከትሉ የደረቅ ቆሻሻ ዓይነቶች እንደ ወረቀትና የመሳሰሉትን ከቀርከሃ ከተሰራ ባለ ክዳን ሳጠራ ማጠራቀም
- ለድብልቅ ደረቅ ቆሻሻ ማጠራቀሚያ የምንጠቀምባቸው መገልገያዎች በጥንቃቄ የተዘጋጁ ሆነው ማለትም ውሀ የማያፈሱ፣ የማይዝገና ቃጠሎ የማያስነሱ ክዳን ያላቸው እንዲሆኑ ማድረግ ፤
- የደረቅ ቆሻሻ ማጠራቀሚያ ዕቃዎች ሽታ እንዳያስከትሉ አንደአስፈላጊነቱ እንዲታጠቡ ማድረግ ፤
- የደረቅ ቆሻሻ ማጠራቀሚያ ዕቃ እርጥበታማ ባልሆነና ሌላ የጤና ችግር በማያስከትል ደረቅና ሊጨቀይ በማይችል ቦታ ላይ እንዲቀመጥ ማድረግ።

በመገንድ ዳርቻ የሚቀመጡ የቆሻሻ ማጠራቀሚያ ገንዳዎች

- በአካባቢው የሚፈጠረውን የቆሻሻ ክምችት ግምት ውስጥ በማስገባት የደረቅ ቆሻሻ ማጠራቀሚያ ገንዳዎች ማስቀመጥ ያስፈልጋል ፤
- የገንዳዎች አሰራርና ቀለማቸው የአካባቢን ውበት የማይቀንስና የሚቀመጥበትም ቦታ ለእይታ የማያስቀይም ቢሆን ይመረጣል ፤
- ገንዳዎች ሲሞሉ በመኪና ለማንሳት አመቺ ቦታ ሆኖ ተዳፋት የሆነና ደረቅ መሆን አለበት።

4.8.1.4. የደረቅ ቆሻሻ አጓጓዝ

- ቆሻሻው የሚጓጓዘው ለአጭር እርቀት ከሆነ በዝግታ በሚሸከረከሩ ተሽከርካሪዎችና በሰው ጉልበት ማጓጓዝ ይቻላል። ነገር ግን የማስወገጃ ቦታው ከ3

ኪ.ሜ. የሚበልጥ ከሆነ ለዚህ ተግባር በተዘጋጁ በሌሎች ተሽከርካሪዎች እንዲጓጓዙ ማድረግ ፤

- ደረቅ ቆሻሻ በሚጓጓዝበት ጊዜ በንፋስ አማካኝነት እንዳይበታተን የመጓጓዣው ዕቃ መሸፈኛ ወይም መክደኛ ሊኖረው ይገባል ፤
- ከየመንገዱ ዳርቻ የሚሰበሰቡትን ገንዳዎች ለማጓጓዝ ዘወትር እንደአመችነቱ ትራፊክ በማይበዛበት የሥራ ሰዓት ቢጓጓዝ ይመረጣል ፤
- ደረቅ ቆሻሻን ከየመኖሪያ አካባቢ እየዞረ የሚሰበሰበው መኪና ከሥራ ሰዓት ውጭና በእረፍት ቀናት ቢሆን ይመረጣል። ምክንያቱም በአንዳንድ አካባቢዎች በሥራ ሰዓት ቆሻሻውን ወደሚሰበሰበው መኪና የሚያመጣ ሰው ስለማይኖር ነው።

4.8.1.5. የደረቅ ቆሻሻ ማስወገጃ ቦታ አመራረጥ

- የደረቅ ቆሻሻ የማስወገጃ ቦታ ሲመረጥ የጤና ችግር በማያስከትል ሁኔታ መሆን አለበት። ከየከተማው እየተሰበሰቡ ለሚወገዱ ደረቅ ቆሻሻዎች ቦታ ሲመረጥ ተዳፋትነት ያለው ሆኖ ከከተማ ክልል ውጭ ቢያንስ 5 ኪ.ሜ. ያህል መራቅ ይኖርበታል፤
- በደረቅ ቆሻሻ ማስወገጃ አካባቢ በመሬት አካል ላይም ሆነ ከሚወገድበት መሬት ውስጥ እየሰረገ የሚወጣው ውሃ በአቅራቢያው በዝቅተኛ ቦታ ላይ የሚኖሩ ነዋሪዎች ከሚጠቀሙበት ውሃ አካል ጋር መገናኘት የለበትም ፤
- የደረቅ ቆሻሻ ማስወገጃ ቦታ ለመጠጥም ሆነ ለሌላ አገልግሎት ልንገለገልባቸው ከሚችሉ የውሃ መገኛ አካላት በስተግርጌ ቢያንስ በ30 ሜትር እርቀት መሆን አለበት ፤
- የደረቅ ቆሻሻ ማስወገጃ ቦታ ከተቻለ በየአቅጣጫው ቢዘጋጅ ለማጓጓዝ የሚወስደውን ጊዜ ይቀንሳል ፤
- የደረቅ ቆሻሻ መጣያ ቦታ ሲመረጥ የመሬት ተዳፋትነቱና የንፋስ አቅጣጫን /ንፋስ ከማስወገጃ

ቦታው ወደ ቤት አቅጣጫ በማይነፍስበት/ ግንዛቤ ውስጥ ማስገባት ያስፈልጋል።

በቤተሰብ ርዕይ ከሆነ

- ከመኖሪያ ቤቱ በስተጀርባ ቢያንስ 10 ሜትር /20 ክንድ/ ርቀት እንዲኖረው ማድረግ፤
- ቦታው ሲመረጥ በመበስበስ ጭምር በመቃብል የሚመጣውን ሽታና ጭስ ወደ ቤቱ እንዳይመጣ የንፋስ አቅጣጫ ከቤቱ ወደ ማስወገጃው በሚነፍስበት አካባቢ ቦታውን መምረጥ።

በቀበሌ፣ በት/ቤቶችና በወጣት ማዕከላት ጭምር በሰጠ ርዕይ ከሆነ

- ቦታው ተደፋትነት ያለው ሆኖ በአቅራቢያ ከሚገኘው መኖሪያ ቤት የ100 ሜትር /የ200 ክንድ/ ርቀት ሊኖረው ጅብል፤
- ቦታው ሲመረጥ በመበስበስ ጭምር በመቃብል የሚመጣውን ሽታና ጭስ ወደ ቤቱ እንዳይመጣ የንፋስ አቅጣጫ ከቤቱ (ከድርጅቱ) ማስጠጋጠም በሚነፍስበት አካባቢ ቦታውን መምረጥ፤

4.8.1.6. የደረቅ ቆሻሻ አጓጓዝ በመለስተኛ ከተማዎች

- በመለስተኛ ከተማዎች ደረጃ የደረቅ ቆሻሻን ወደ ማስወገጃ ቦታ ለማጓጓዝ ጠቅላላ ማጃጃ ዘዴዎችን በመጠቀም ማጓጓዝ፤
- ደረቅ ቆሻሻ በሚጓጓዝበት ጊዜ በንፋስ አማካኝነት እንዳይበተን የማጓጓዣው ዕቃ መሸፈኛ ወይም መክደኛ ሊኖረው ይገባል፤
- የደረቅ ቆሻሻ በሰው ሽክም የሚጓጓዝ ከሆነ የማጓጓዣው ዕቃ በቀላሉ አንድ ሰው ሊሸከመው የሚችልና ክዳን ያለው መሆን አለበት።

በከተማ ደረጃ

- ቆሻሻው የሚጓጓዘው ለአጭር እርቀት ከሆነ በዝግታ በሚሸከረከሩ ተሽከርካሪዎችና በሰው ጉልበት ማጓጓዝ ይቻላል። ነገር ግን የማስወገጃ ቦታው ከ3 ኪ.ሜ. የሚበልጥ ከሆነ ለዚህ ተግባር በተዘጋጁ በሌሎች ተሽከርካሪዎች መጓጓዝ ይመረጣል ፤
- ደረቅ ቆሻሻ በሚጓጓዝበት ጊዜ በንፋስ አማካኝነት እንዳይበታተን የመጓጓዣው ዕቃ መሸፈኛ ወይም መክደኛ ሊኖረው ይገባል ፤
- ከየመንገዱ ዳርቻ የሚሰበሰቡትን ገንዳዎች ለማጓጓዝ ዘወትር እንደአመችነቱ ትራፊክ በማይበዛበት የሥራ ሰዓት ቢጓጓዝ ይመረጣል ፤
- ደረቅ ቆሻሻን ከየመኖሪያ አካባቢ እየዞረ የሚሰበሰበው መኪና ከሥራ ሰዓት ውጭና በእረፍት ቀናት ቢሆን ይመረጣል ፤
- የደረቅ ቆሻሻ ማስወገጃ ቦታ ከተቻለ በየአቅጣጫው ቢዘጋጅ ለማጓጓዝ የሚወስደውን ጊዜ ይቀንሳል።

4.8.1.7. □□ፊቅ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ ዘዴዎች

በቤተሰብ ደረጃ ደረቅ ቆሻሻን ሰብሰቦ በመቅበር ወይም በማቃጠል በሚወገድበት አካባቢ፤

- በጠኬጁ ላይ በተቀመጠው መስፈርትና ከቤት ውስጥ የሚወጡ ደረቅ ቆሻሻዎችን ግምት ውስጥ በማስገባት በመኖሪያ ግቢ የደረቅ ቆሻሻ ማስወገጃ ጉድጓድ ማዘጋጀት፤
- ሊበሰብሱና ሊቃጠሉ የሚችሉ የደረቅ ቆሻሻ አይነቶችን በመለየት ሊቃጠሉ የሚችሉትን በማቃጠል ሊበሰብሱ የሚችሉትን በማሰባሰብ እንዲወገድ ማድረግ፤
- የማይቃጠሉና የማይበሰብሱ እንደ ጠርሙስ ስባሪ፣ አጥንት፣ ሸክላ ወዘተ በመለየት አደጋ እንዳያሰከትሉ ለብቻው መቅበር።

ደረቅ ቆሻሻን በመሰብሰብ ወደ ገንዳዎች በሚወገዱበት አካባቢ፤

- በመኖሪያ ቤትም ሆነ በት/ቤቶች ወይም በወጣቶች ማዕከል እንዲያገለግሉ በተዘጋጁት የደረቅ ቆሻሻ ማከማቻ እቃዎች ደረቅ ቆሻሻን ማከማቻት፤
- የተሰበሰቡት ደረቅ ቆሻሻዎች እንዳይበታተኑ ልዩ ጥንቃቄ በማድረግ በከተማ አስተዳደሩም ሆነ በሌላ አካል በተዘጋጁ የደረቅ ቆሻሻ ማስወገጃ ገንዳዎች ውስጥ ማስወገድ፤
- ቆሻሻውን ወደ ገንዳው በሚጨመርበት ጊዜ በጥንቃቄ መጨመርና በገንዳው አካባቢ እንዳይዘረከረክ መጠንቀቅ።
- በከተሞች በእጅ በሚገፉ ጋሪዎችና በእንስሳት በሚገቡበት ጋሪዎች ከየመኖሪያ ቤቱ የሚሰበሰቡትን ቆሻሻዎች ክዳን ባላቸው ገንዳዎች ውስጥ ማጠራቀምና የቆሻሻ ማንሻ መኪና እንዲያነሳ ማድረግ። በማዳበሪያና በሌላ ነገር ቆሻሻን እየሰበሰቡ በየመንገዱ ዳርና በየሜዳው ማከማቻት ለጤና ጠንቅ ስለሆነ መጠንቀቅ ያስፈልጋል።

በመለስተኛ ከተሞች የከተማ ደረቅ ቆሻሻ አወጋገድ ስርዓት ባልተዘረጋበት አካባቢ የደረቅ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ፤

በቤተሰብ ደረጃ የተቀመጡት የደረቅ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ ሁኔታዎች እንደተጠበቁ ሆነው በሰፈር /በቀበሌ/ ደረጃ ያለው የቆሻሻ አወጋገድ ሥርዓት የሚከተሉትን ማካተት ይኖርበታል፤

- ለቆሻሻ መያዣ ወይም ማቃጠያነት ማሟላት ለቆሻሻ ለያስተናግድ የሚችል መጠን ሊኖረው ይገባል፤
- ከየመኖሪያ ቤቱ የሚወጡ ደረቅ ቆሻሻዎች እንደየቆሻሻው አይነት /ለምሳሌ ምግብ ነክ ከሆነ

በየቀኑ ማስወገድ/ እስኪወገዱ ድረስ ለዚህ ተብሎ በተ□□□ እንደ ማዳበሪያ ከረጢት፣ ሽክላ፣ አሮጌ ባል□ □ጁም ቆርቆሮ በማ□ራቀም በሰ□ □ጁም በከብት በማንገዝ ወደ ተዘጋጀው ቦ□ □ስ□ መ□ል፣

- የሚጣለው ቆሻሻ ተከማችቶ ለዝንብ ለዓይጥና ለሌሎች ነፍሳት መራቢያና መደበቂያ እንዳይሆን በሚገባ በመደምደም መድፈን ወይም ማቃጠል፣
- ቆሻሻ□ የሚጣልበት ጉድጓድ ህፃናት፣ እንሰሳትና አውሬዎች እንዳይገቡ መታጠር አለበት።

በመኖሪያ ቤቶችና አካባቢ የደረቅ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድን በተመለከተ

- በመኖሪያ ቤቶች አካባቢ ከአካባቢው የሚወጣውን ደረቅ ቆሻሻዎች በማስላት በአማካይ ቦታዎች ላይ የደረቅ ቆሻሻ ማጠራቀሚያ ገንዳዎች ማስቀመጥና ልዩ ትኩረት በመስጠት ቶሎ የሚነሱበት ሁኔታ ማመቻቸት፣
- በንግድ ቤቶች፣ በፋብሪካዎችና እንዲሁም ሌሎች አካባቢ እንደሚያወጡት የደረቅ ቆሻሻ አይነትና መጠን በማየት ከትናንሽ የደረቅ ቆሻሻ ማካማቻ አንስቶ እስከ ገንዳ እንዲኖር በማድረግና የደረቅ ቆሻሻ ማጠራቀሚያዎቹ ሞልተው ሌላ የጤና ጠንቅ ከማስከተላቸው በፊት ከሚመለከታቸው ድርጅቶች ጋር በመነጋገር ቶሎ የሚነሳበትን ሁኔታ ማመቻቸት።

4.8.1.8. □□ ስታል አወጋገድ

በአሁኑ ሰዓት የከተማው ህብረተሰብ ፌስታልን በዕቃ መያዣነት በከ□ተኛ ሁኔታ እየተገለገለበት ይገኛል። በቀላሉ መ□ኘት መቻሉ ራሱን የቻለ ጠቀሜታ ቢኖረውም ፌስታል በአሠራሩ የማይበሰብስ በመሆኑ ሳይቃጠል መሬት ላይ በሚጣልበት ጊዜ የአፈርን ለምነት በመቀነስ፣ ውሃ

በመቋጠር፣ ለወባ ትንኝ መራቢያ አመች በመሆን፣ መጥፎ እይታን በመፍጠርና ከብቶች በሚውጡበት ጊዜ ሆዳቸውን በማሳበጥ ለሞት ስለሚዳርጋቸው በአወጋገዱ ላይ ከፍተኛ ትኩረት መስጠት አስገዳጅ እየሆነ መጥቷል። ስለሆነም ስታልን እንዳለ ወደ ሜዳ ከመጣል ይልቅ የሚከተሉትን ዘዴዎች በመጠቀም ሊያመጣ የሚችለውን ችግር መከላከል ይቻላል።

- ሀ. ህብረተሰቡ ለልዩ ልዩ ዕቃዎች መጠቅለያ ተቅሞ ከሱቅ ያመጣውን ፌስታል በአንድ ላይ በመሰብሰብ፣
 - በቤት ደረጃ እንደ ስጋጃ፣ የወለል ምንጣፍና ቦርሣ የመሳሰሉትን መሥሪያ እንዲውል ማድረግ ጁም ሚሠሩ ሰዎችና ድርጅቶችን ማበረታታት፣
 - በቀበሌ ረጽ ስታሎች ተሰብስበው ለድጋሚ አገልግሎት የሚወለቡት ሁኔታ የሚመቻችበትን መለ፣
 - ከላይ በተጠቀሰው ሁኔታ መጠቀም ካልተቻለ ከሌሎች ለማዳበሪያነት ከሚያገለግሉ ቆሻሻዎች ለይቶ መቅበር።
- ለ. ሁልጊዜ አዲስ ፌስታል ከመግዛት ይልቅ ቀደም ብለው የተጠቀሙበትን ፌስታል ምግብ ነክ ከሆኑ ሽቀጦች ውጭ ለሌላ ዕቃዎች መያዣነት ማዋል፣
- ሐ. ህብረተሰቡ ከፌስታል ይልቅ ሌሎች እንደወረቀት፣ የጨርቅ ከረጢት የመሳሰሉትን ለዕቃ መያነት እንዲጠቀም ማስተማር።

4.8.1.9. ደረቅ ቆሻሻን ለእንሰሳት መኖነት በመጠቀም ማስ

- ምብ ትርፍራፊ፡- ከምግብ አዘገጃጀትና አጠቃቀም በኋላ ሚቁ ጁም ሚሉ ሊበሰብሱ ሚችሉ ትራፊዎችን ወይም ውዳቂዎችን ቃልላል ፣

- የምግብ ትርፍራፊን ለእንሰሳት መኖንት ከማዋላችን በፊት ከሌሎች ደረቅ ቆሻሻ ዓይነቶች ለይቶ ማዘጋጀት ያስፈልጋል ፤
- ለእንሰሳት መኖንት የሚውል የምግብ ትርፍራፊ፣ ልጣጭና ገለባ ወዘተ. በሰው ጤና ላይ የጤና ጠንቅ ሊያስከትል ስለሚችል ይህው ታውቆ በጥንቃቄና ንፅህና ባለው ሁኔታ መያዝ አለበት።

4.8.1.10. ደረቅ ቆሻሻን በማበስበስ ለማዳበሪያ በመጠቀም

- አዛባ፣ ፋንዲያ የምግብ ትርፍራፊ፣ ሣርና ቅጠላ ቅጠል የመሳሰሉትን የቆሻሻ አይነቶች በማሰባሰብና ጉድጓድ ውስጥ በመቅበር ከ3 እስከ 6 ወር ከተብላባ በኋላ አውጥቶ ለ3ሮ እርሻ ለማዳበሪያነት ማዋል፤
- ደረቅ ቆሻሻ ለማበስበስ የሚረዳ ጉድጓድ ከመኖሪያ ቤት ቢያንስ 50 ሜትር /100 ክንድ/ እርቀት ላይ መዘጋጀት አለበት፤
- ደረቅ ቆሻሻን ለማበስበስ በሚዘጋጅበት ጊዜ ምሰ-ጤና ላይ ችግር እንዳያስከትል ብርቱ ጥንቃቄ መደረግ ይኖርበታል፤
- ተፈላጊውን ብስባሽ ለማዘጋጀት የማይበሰብሱትን ነገሮች ለይቶ በማውጣት፣ እንዲበሰብስ የሚፈለገውን ደረቅ ቆሻሻ መጠኑ እንዲቀነስ በመቆራረፍ፣ በመከመርና በየጊዜው በማገልገል አየር እንዲያገኝ በማድረግ እንደ ማዳበሪያ መጠቀም ይቻላል። ለተጨማሪ ግንዛቤ ይረዳ ዘንድ በአቅራቢያዎ ሚ ፊት የግብርና ባለሞያዎችን ማ ፍ፣

4.8.1.11. የደረቅ ቆሻሻ በግል ኢንሲኒሬተር በማቃጠል የማስወገድ ዘዴ (Home-type incinerator)

- ደረቅ ቆሻሻ በኢንሲኒሬተር የማስወገድ ዘዴ ተግባራዊ የሚሆነው በቤተሰብ ደረጃ፣ በአጠርታማ

ግቢ ውስጥ፣ በንብረት ቤቶች ግቢ ውስጥ፣ በት/ቤቶች፣ በወጣት ማዕከል ውስጥ ነው።

- ኢንሲኒሬተር ሲገነባ ከዲዛይኑ ጀምሮ ጥንቃቄ ተደርጎለት እሳት የመቋቋም ህይወት ባለው እንደ ጡብ ከመሳሰለው ቁሳቁስ መሰራት አለበት።
- ደረቅ ቆሻሻ ከመቃጠሉ በፊት የሚቃጠሉትንና የማይቃጠሉትን ክፍል በጥንቃቄ መለየት ያስፈልጋል። በተለይም መርዛማ የሆኑና ሲቃጠሉ ከፍተኛ የጤና ጉዳትና የአካባቢ ብክለትን የሚያስከትሉ ኬሚካሎችንና የመሳሰሉትን ከመቃጠላቸው በፊት በባለሙያ መለየት አለባቸው። ለምሳሌ የማይቃጠሉ ደረቅ ቆሻሻዎች እንደ ፊስታል እና የፕላስቲክ ወጤቶችን ያካትታል።
- በኢንሲኒሬተር ውስጥ ከተቃጠለ በኋላ የሚተርፈው አመድም ሆነ ሌላው ያልተቃጠለ የደረቅ ቆሻሻ ክፍል በመቅበር ወይም በሌላ ዘዴ ማስወገድ ያስፈልጋል።
- በኢንሲኒሬተር ውስጥ ደረቅ ቆሻሻ በሚቃጠልበት ጊዜ የእሳቱ ነበልባል ወደ ውጭ እንዳይወጣና ጭስ ባልተፈለገ አቅጣጫ እንዳይወጣ በሮችና ሌሎችም ቀዳዳዎች በሚገባ መዘጋት አለባቸው።
- የግል ኢንሲኒሬተር ደረቅ ቆሻሻን ለመያዝ፣ ለማቃጠልና አመድንም ለማጠራቀሚያ ቦታና በቂ ዝውውር እንዲኖረው ሆኖ መሰራት አለበት።

4.8.1.12. ሳኒቴሪ የደረቅ ቆሻሻ ማስወገጃ ዘዴ (Sanitary Land Fill)

ጤናማ የደረቅ ቆሻሻ አቀባበር ዘዴ የሚከተሉትን ያጠቃልላል።

- ለደረቅ ቆሻሻ መቀበሪያና መደምደሚያ የሚመረጠው አፈር መሬቱ በሚደርቅበት ወቅት በቀላሉ በማይሰነጣጠቅና የማይኮማተር መሆን አለበት። ይህም የሚሆንበት ምክንያት ከተሰነጣጠ

ቀ ዝንቦችና አይጦችን ስለሚጋብዝ እና የዝናብና የጎርፍ ውኃን በማስገባት የከርሰ ምድር ውኃን ሊበክል ስለሚችል ነው።

- ደረቅ ቆሻሻ መቅበሪያና መደምደሚያ አፈር በዶዘር ወይም በመሳሰለው መጠቅጠቂያ መሳሪያ በሚገባ መደምደም አለበት።
- የደረቅ ቆሻሻ መቅበሪያ ቦታ ሲዘጋጅ ለቤት ውስጥ ግልጋሎትና ለመስኖ አገልግሎት የምንጠቀምባቸውን የውኃ አካላት እንዳይበክል ሆኖ መዘጋጀት አለበት፤
- ቆሻሻ የተቀበረበት ቦታ እንስሶች ገብተው እንዳይቆፍሩና ከተቀበረ በኋላ ቆሻሻ የሚደፉትን ለመከላከል እንዲቻል ዙሪያውን በደንብ መታጠር አለበት፤
- ድንገተኛ እሳት ቢፈጠር ለመቆጣጠር እንዲቻል ቅድመ ዝግጅት ማድረግ ያስፈልጋል፤
- የደረቅ ቆሻሻ መቅበሪያ ቦታ ሲመረጥ ወደ ቦታው በበጋ በክረምት ወቅት የሚያስገባ መንገድ ሊኖረው ይገባል፤
- የደረቅ ቆሻሻ ቦታ ሲዘጋጅ የትላልቅ ሕንፃ ፍርስራሾችና መሰል ትላልቅ ቆሻሻዎች በስተቀር ማንኛውንም ዓይነት ከየአካባቢው ለሚወጡ ቆሻሻዎች እንዲያስተናግድ ሆኖ መዘጋጀት አለበት፤
- የደረቅ ቆሻሻ መቅበሪያ ቦታ ሲመረጥ በቂና ተስማሚ መሆኑን የመሬቱ ተዳፋትነትና የንፋስ አቅጣጫን ግንዛቤ ውስጥ ማስገባት ያስፈልጋል።

4.8.2. የፍላጎት ቆሻሻ ምንጭ

ሀ. ከመኖሪያ ቤትና ከንግድ ድርጅቶች የሚወጣ ፍላጎት ቆሻሻ፤

- ዓይነምድርና ሽንት
- ልዩ ልዩ አጣቢዎችና ፍላጎቶች

ለ. ከልዩ ልዩ ተቋማት /ትምህርት ቤቶች፣ የጤና ተቋማትና የምርምር ላቦራቶሪዎች/ የሚወጣ ፍላጎት ቆሻሻ፤

- ዓይነምድርና ሽንት
- ልፍ ልፍ ግብዓቶች
- ልፍ ልፍ በሽታ አምጭ ተህዋሲያን ሊያመጡ የሚችሉ ደምና የደም ውጤቶች፣ የላቦራቶሪ ናሙናዎች ወዘተ

ሐ. ከፋብሪካዎችና ከእንዱስትሪዎች ሚግራሽን ማሻሻል፤

- ዓይነምድርና ሽንት
- ለጤና አደገኛ የሆኑ ልዩ ልዩ ኬሚካሎች ወዘተ.

መ. በጎርፍ አማካይነት የሚከሰቱ ፍላጎት ቆሻሻ

- ዝናብ ከዘነበ በኋላ በመሬት ላይ የሚገኙ ነገሮችን በመጥረግ የሚወርድ ፍላጎት ቆሻሻ ማለት ነው።

4.8.2.1. ፍላጎት ቆሻሻ የሚያስከትለው የጤና ችግር

- መዓፍ ሽታ በመፍጠር ለተለያዩ መተንፈሻ አካላት በሽታዎች ያጋልጣል፤
- ለእይታ በማስቀየም የመኖሪያ አካባቢ ውበትን ይቀንሳል፤
- ለትንኞችና ዝንቦች መራቢያ በመሆን የመኖሪያ አካባቢ ምቹትን ይቀንሳል በተጨማሪም ለተላላፊ በሽታ ሥርጭት አመቺ ሁኔታ ይፈጥራል፤
- ፍላጎት በጎርፍ አማካኝነት የአካባቢውን የውሀ መጠን በመበክል የውሃውን ጥራት ይቀንሳል፤
- ከተለያዩ ፋብሪካዎች ሳይጣሩ ግብ ግብ ግብ ላይ አካል የሚለቀቁ ፍላጎት ውሃውን የሚጠቀሙ ሰዎችንም ሆነ እንሥላሳትን ለበሽታ ይዳርጋሉ፤
- ከተለያዩ ፋብሪካዎች ሳይጣሩ ግብ መሬት አካል የሚለቀቁ ፍላጎት የክርሰ ምድር ወሃን ይበክላሉ፤

- ከፋብሪካዎችና ከኢንዱስትሪዎች የሚወጡ ፍሳሽ ቆሻሻዎች ውሃን፣ አየርን፣ አፈርንና አካባቢን በመበከል ከፍተኛ የጤና ችግር ያስከትላል።

ፍሳሽ ቆሻሻን የማከሚያና የማስወገጃ ዘዴዎች

4.8.2.2. መጻዳጃ ቤት ሰርቶ በመጠቀም

- የሰው አይነ ምድርና ሽንትን መጻዳጃ ቤት ሠርቶ በአግባቡ ማስወገድ ተገቢ ነው።

ለተጨማሪ ግንዛቤ ይረዳ ዘንድ የመፀዳጃ ቤት አያያዝና አጠቃቀም ጠኬጅን ይመልከቱ።

4.8.2.3. ሴፕቲክ ታንክ/ የፍሳሽ ቆሻሻ ማጠራቀሚያ ገንዳ/

- ሴፕቲክ ታንክ በተለይ የፍሳሽ ቆሻሻ ማስወገጃ ቱቦ መስመር በሌለበት አካባቢ ፍሳሽ ቆሻሻን በመያዝና በማብላላት ረገድ በጣም አስፈላጊና ጠቃሚ ነው።
- ሴፕቲክ ታንክ መጠን ለመወሰን
 - በየቀኑ የሚለቀቀው የፍሳሽ ቆሻሻ መጠንን
 - ፍሳሽ ቆሻሻው በታንኩ ውስጥ የሚቆይበት ጊዜ
 - የዝቃጩ (Sludge) ማጠራቀሚያ ቦታና ዝቃጩን በምን ያህል ጊዜ እንደሚመጠጥ የሚወስነው ጊዜ ግንዛቤ ውስጥ ማስገባት ያስፈልጋል።
- ከውሃው ከፍታ በላይና ከመክደኛው በታች በመብላላት ሂደት ለሚፈጠረው ጋዝ መዘዋወሪያ የ50 ሳንቲ ሜትር ከፍታ ቦታ መኖር አለበት።
- ዝቃጭን (Sludge) ከሴፕቲክ ታንክ ውስጥ በቀላሉ ለማስቀመጥ እንዲቻል ወለሉ በሚሰራበት ወቅት ወደ መግቢያው በኩል ዝቅዝቀት ወይም ተዳፋት እንዲኖረው ተደርጎ መሰራት አለበት።
- ሴፕቲክ ታንክ ፍሳሽ ቆሻሻ በቀላሉ ከመኖሪያ ቤት ወደ ታንኩ በሚገባበትና ከታንኩ ወደ ማስወገጃ

ቦታ ለማንገዝ በሚያመችበት ቦታ ላይ መሰራት አለበት፤

- ሴፕቲክ ታንክ ከውኃ መገኛ ጉድጓዶችና ከምንጮች በስተገርጌ በኩል መሰራት አለበት። በስተገርጌ መሰራት ካልተቻለ ቢያንስ በ30 ሜትር እርቀት ላይ መሰራት አለበት፤
- ሴፕቲክ ታንክ ውኃ በሚያቁር ረግረጋማ ቦታና በጎርፍ በተጋለጠ ቦታ ላይ መሰራት የለበትም፤
- የሴፕቲክ ታንክን በምንገነባበት ወቅት ከመሬት ገጽታ በታች በማድረግ ፍሳሽ እንዳያስተላለፍ ተደርጎ መገንባት አለበት፤
- የሴፕቲክ ታንኩ የላይኛው ክፍል ከመሬት ገጽታ 50 ሳ.ሜ. በላይ የሚወርድ ከሆነ ወደ ታንኩ ለመግባት የሚሰራው ማን ሆል (Manhole) ከመሬት ገጽታ በታች 20 ሴንቲ ሜትር ድረስ እንዲረዘም ተደርጎ መሰራት አለበት፤
- በመሬት አካል ላይ የሚሄድ ወራጅ ውኃን ወደ ታንኩ ውስጥ እንዳይገባ ለመከላከል ክፍትን ከግድግዳው ጋር አንድ ወጥ እንዲሆን አድርጎ በስሚንቶ መለሰን አለበት፤
- ሴፕቲክ ታንክ ማን ሆል (Manhole) ሊኖረው ይገባል።
- ማን ሆሉ በአራት ማዕዘን ቅርጽ የሚሰራ ከሆነ ከ50 x 50 ሳ.ሜ. ወይም በክብ ቅርጽ የሚሰራ ከሆነ ከ60 ሳ.ሜ. ዲያሜትር በታች መሆን የለበትም፤
- ሴፕቲክ ታንክ ብዙ ዝቃጭና አረፋ (Sludg and scum) ከመጠራቀሙ በፊት መመጠጥ አለበት፤
- ከሴፕቲክ ታንክ በመብላላት ሂደት የሚፈለገውን ጋዝ ለማስወገድ የሚረዳ ሽታ ማስወገጃ ቱቦ መገጠም አለበት፤
- ሴፕቲክ ታንክ ቢያንስ በዓመት አንዴ መታየት ወይም ቁጥጥር መደረግ አለበት፤

- ከጣሪያ ላይ የሚወርድ የዝናብ ውኃና የጎርፍ ውኃ ወደ ሴፕቲክ ታንክና ፍሳሽ ቆሻሻ ማስወገጃ አካባቢ እንዲገባ መደረግ የለበትም ፣
- ሊበሰብሱ የማይችሉ እንደ ላስቲክና የመሳሰሉት ነገሮች ወደ ሴፕቲክ ታንክ እንዳይገቡ ማድረግ ያስፈልጋል ፣
- በአንዳንድ ምክንያቶች ከጥቅም ውጭ የሆኑ ሴፕቲክ ታንክ በአፈርና በመሳሰለው ማቴሪያል በደንብ መደፈን አለበት።

4.8.2.4. የፍሳሽ ቆሻሻ ማስረጊያ ጉድጓድ (Seepage or soakaway pit)

- የፍሳሽ ቆሻሻ ማስረጊያ ጉድጓድ በየቀኑ እንደሚለቀቀው የፍሳሽ መጠንና እንደ አፈሩ የማስረግ መጠን በማየት መወሰን አለበት፣
- የፍሳሽ ማስረጊያ ጉድጓድ ግድግዳ በመገንባት የምንጠቀም ከሆነ ከፍሳሽ ማስረጊያ ቧንቧ በታች ያለው በጥሬ ካብ ድንጋይ /ውሃ እንዲያስተላልፍ ተደርጎ/ መገንባት አለበት፣
- የፍሳሽ ማስረጊያ ጉድጓድ ሳይገነባ መጠኑ ከ50 ሚሊ ሜትር ያላነሰ ድንጋይ ወይም የደረቀና የተቃጠለ ስብርባሪ ብሎኬት በመሙላት መጠቀም ይቻላል፣
- የጉድጓድን መክደኛ ስላብ በደንብ እንዲደገፍ ግድግዳው የተገነባም ሆነ በድንጋይ የተሞላው ፍሳሽ ማስረጊያ ጉድጓድ ከላይኛው አፍ አስከ ግማሽ ሜትር ያለው ውሃ በማያስተላልፍ ግንብ መገንባት አለበት፣

ማሳሰቢያ፣

- ፍሳሽ ማስረጊያ ጉድጓድ
 - በመሬት ውስጥ ያለው የጉድጓድ ውሃ ከፍታ ከመሬት አካል በቅርብ እርቀት የሚገኝ ከሆነ፣

- የአፈሩ ሁኔታ በጣም ደቃቅ ከሆነና፤
- ለመጠጥ አገልግሎት ከጉድጓድ ውሃ የሚጠቀሙ በጣም የተጠጋጉ ቤቶች በሚኖሩበት አካባቢ መጠቀም የለብንም።
- ፍሳሽ ማስረጊያ ጉድጓድ ከማንኛውም የውሃ መገኛ ምንጮችም ሆነ ጉድጓዶች በስተግርጌ በኩል መሰራት አለበት። ይህ ካልተቻለ ቢያንስ በ30 ሜትር እርቀት ላይ መሰራት አለበት፤
- ዝንቦችና ትንኞች እንዳይራቡና ጎርፍ እንዳይገባ ጥሩ መክደኛ ሊኖረው ይገባል።

4.8.2.5. ፍሳሽ ቆሻሻ ማስወገጃ ሲስቴም (Cess pool)

ፍሳሽ ቆሻሻ ማስወገጃ ሲስቴም በሁለት ዓይነት መንገድ መሥራት ይቻላል። ይኸውም ሲስቴም ማለት ፍሳሽ ቆሻሻን ከመገኛ ቦታው ወደማጠራቀሚያው ቦታ ድረስ ለማድረስ የሚሰራ ቱቦ መሳይ የፍሳሽ ቆሻሻ ማስወገጃ ነው።

- ውሃ እንዲያስተላልፉ በማድረግ (Leaching type cess pool) ፤
- ውሃ እንዳያስተላልፉ በማድረግ (Water tight cess pool) ፤
- የትኛውም ዓይነት ሲስቴም ከፍሳሽ ማስረጊያ ቧንቧ በላይ ያለውን ውሃ እንዳያስተላልፍ ተደርጎ መገንባት አለበት።

4.8.2.5.1. ፍሳሽ ውሃ እንዲያስተላልፍ ተደርጎ የሚሰራ ፍሳሽ ማስወገጃ ሲስቴም (Leaching type cess pool)

- የአፈሩ ሁኔታ ፍሳሹን ለማስረግ አመቺ ከሆነ ከ90-120 ሳ.ሜ. ዲያሜትርና ጥልቀቱ ከ2-3 ሜትር ጉድጓድ በቂ የሆነ ግልጋሎት ይሰጣል ፤

- ወደ ጉድጓድ ለአንዳንድ ጥገና ሥራ የሚያስገባ ማን ሆልና (Manhole) ሽታ እንዲያስወጣ በጥንቃቄ የተሰራ መክደኛ (Slab) ሊኖረው ይገባል ፤
- የመሬት ውስጥ የጉድጓድ ውሃ ከፍታ ከጉድጓድ ወለል ቢያንስ 2 ሜትር እርቀት ላይ መሆን አለበት ፤
- ከመኖሪያ ቤት መሰረት ቢያንስ 6 ሜትር እርቀት ላይ መሰራት አለበት ፤
- ለመጠጥ አገልግሎት ከሚውሉ የውሃ መገኛ ቦታዎች በስተገርጌ መሰራት አለበት ፤
- ፍሳሽ ቆሻሻ ከሚያስገባው ቧንቧ ቦታች በድንጋይ ወይም በሽክላ ውኃ እንዲያስተላልፍ ተደርጎ (Open joint) መገንባት አለበት።

4.8.2.5.2. ፍሳሽ ውኃ እንዲያስተላልፍ ተደርጎ የሚሰራ ፍሳሽ ማስወገጃ ሲስፑል (Water tight cesspool)

- የጉድጓዱ ግድግዳም ሆነ ወለል ውኃ እንዲያስተላልፍ ተደርጎ (water tight) መገንባት አለበት።

ለአንዳንድ ጥገና ሥራና ሲሞላ ለማስመጠጥ ወደ ጉድጓድ የሚያስገባ ማንሆል እና መክደኛ (Slab) ሽታ እንዲያስወጣ ሆኖ በጥንቃቄ የተሰራ መሆን አለበት።

ለግል አገልግሎት በውሃ ግፊት የሚሰራ መፀዳጃ ቤት የፍሳሽ ገንዳ (Septic Tank) መጠን

አተማመን፤

የፍሳሽ ጥልቀት ለአየር የሚተወውን ቦታ ሳይጨምር ማለት ነው።

የተጠቃሚው ሰው ብዛት	የፍሳሽ ገንዳ አቅም በሊትር	መሆን የሚገባው የገንዳ መጠን			
		ኅን በሜትር	ቁመት/ ስፋት በሜትር	ጥልቀቱ ፍሳሽ በሜትር	ጠቅላላ ጥልቀት በሜትር
4	1900	0.90	1.80	1.20	1.50
6	2300	0.90	2.10	1.20	1.50
8	2750	1.05	2.25	1.20	1.50
10	3400	1.05	2.55	1.35	1.65
12	4200	1.20	2.55	1.35	1.65
14	4950	1.20	3.00	1.35	1.65
16	5700	1.35	3.00	1.35	1.65

- ጉድጓድ ለመሙላት ግማሽ ሜትር በሚቃረብበት ወቅት በማስመጠጥ ወደ ተዘጋጀለት የማስወገጃ ቦታ በመውሰድ መወገድ አለበት።

ለተቋም አገልግሎት በውሃ ግፊት የሚሰራ መፀዳጃ ቤት የፍሳሽ ማጠራቀሚያ ገንዳ መጠን አተማመን፤

የተገልጋዩ ሰው ብዛት		የፍሳሽ ገንዳ አቅም በሊትር	መሆን የሚገባው የገንዳ መጠን			
ካምጠስ	የቀን ት/ቤት		ኅን በሜትር	ቁመት/ ስፋት በሜትር	ጥልቀቱ ፍሳሽ በሜትር	ጠቅላላ ጥልቀት በሜትር
40	60	3800	1.20	2.55	1.20	1.50
80	120	7600	1.50	3.30	1.50	1.85
120	180	11400	1.80	4.05	1.50	1.85

160	240	15200	1.80	5.40	1.50	1.85
200	300	19000	2.25	5.40	1.50	1.95
240	360	22800	2.40	6.00	1.50	2.95
280	420	26600	2.55	6.00	1.65	2.10
320	480	30400	2.55	6.90	1.65	2.10

ማሳሰቢያ

ከላይ የወጣው መጠን ተመን ከText Book of Water Supply and Sanitary Engineering Second Edition by S.K Hussain የተወሰደ ነው።

ጥልቀት ከፍሳሽ ገንዳው ውስጥ ለአየር የሚተወውን ቦታ ሳይጨምር ሲሆን ጠቅላላ ጥልቀት ከአየር ቦታው ነው።

4.9 ስርቶ ማሳያ ዘዴ መጠቀም

- ህብረተሰቡ በቀላሉ አይቶ ስለ ደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ ማስወገጃ አሠራር ሊረዳ በሚችልበት ቦታ ስርቶ ማሳያ በመሥራት ቤተሰቦች በራሳቸው እንዲሠሩ ማስቻል፣ ለምሳሌ፡- በቀበሌ፣ በጤና ጣቢያ፣ ፈቃደኛ በሆኑ የህብረተሰብ ግቢ ውስጥ
- በቤተሰብ ደረጃ ደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ ማስወገጃ ዝግጅት በጋራ ስርቶ በማሳየት አጎራባች ቤተሰቦች የራሳቸውን ቆሻሻ ማስወገጃ ስርተው እንዲጠቀሙ ማስቻል።

4.10. የልምድ ልውውጥ

በቤተሰብ ጠረጴጅ፣

የደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድን በተመለከተ ጥሩ ምሳሌ ሊሆኑ የሚችሉ ቤተሰቦችን ወይም ድርጅቶችን ለሌሎች ማስጎብኘት፣

በጤና ኤክስቴንሽን ባለሙያዎች ደረጃ፤
የኤክስቴንሽን ፓኬጅ ሠራተኞች የተገናኙ በሥራቸው ላይ
ልም ል-ዓ እንዲያካሄዱ ማድረግ፤

በቀበሌ ረጅ፤

በቀበሌ ደረጃ ተቀባይነት ያላቸውን ግለሰቦች ጥሩ ሥራ
ወደተሰራበት ቀበሌ በመውሰድ ማሳየት።

4.11. የማነቃቂያ ዘዴዎች በመጠቀም

- በፖኬጁ ጥሩ ተሳትፎና እንቅስቃሴ ላደረጉ ቤተሰቦች የማነቃቂያ ስጦታዎች መስጠት፤
- የምስክር ወረቀት መስጠት፤
- በስብሰባ ላይ እንደ ምሳሌ መጥቀስ ወዘተ።

4.12. አካባቢያዊና ሕጋዊ ደንቦችን በመጠቀም

- የአካባቢያዊ ሕጎችን - ከመንግሥት ሕግና ደንቦች ጋር አጣጥሞ መሥራት፤
- የአካባቢው ነዋሪ በጋራ በሚወሰነው መተዳደሪያ ደንብ እንዲያወ ማድረግ፤

4.13. ዕቅድን መተግበር

የወጡትን የሥራ እቅዶች በሳምንት፣ በወር፣ በዓመት
ወዘተ በመከፋፈል ተግባራዊ ማድረግ።

5. የሚጠበቁ ውጤቶች

የደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ በአግባቡ
በመሥራት የሚጠበቁ ውጤቶች

- የህብረተሰቡ ጤና ይጠበቃል፤
- ህብረተሰቡ በግልና በጋራ ደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻን በተገቢው መንገድ የማስወገድ ልምድ ያዳብራል፤
- ለፓኬጁ ሥራ የአካባቢውን ግብዓት በመጠቀም ጤናማ የሆኑ የደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ አወጋገድን

በመከተል የመኖሪያና የመኖሪያ አካባቢ ብክለት ይቀንሳል፤

- የፓኬጁ ነገራትም አስፈጻሚዎች ስለሚሠሩበት አካባቢ በቂ መረጃና እውቀት ይኖራቸዋል፤
- በደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ ላይ ከእቅድ ማወጣት እስከ ማስፈጸም ድረስ ህብረተሰቡ እና የድርጅቶች ተሳትፎና ልምድ ጁበራል፤
- ስልጠና በመስጠት ለፓኬጅ ሠራተኛ የሚሰጡ ተጨማሪ የህብረተሰብ ክፍሎችን ጁራሉ፤
- የቅንጅታዊ አሠራር ባህል ይዳብራል፤
- በደረቅና ፍሳሽ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ ላይ ህብረተሰቡ እውቀትና ክህሎት ይዳብራል፤
- ሰዎች ከሰዎች እና ድርጅቶች ከድርጅቶች እውቀትና ልምድ በመቅሰም በራሳቸው ተነሳሽነት የሚፈለግባቸውን ሥራ ያከናውናሉ፤
- የፓኬጁ ሥራ በተያዘለት የጊዜ ሰሌዳ በቅ መሠረት ይተገበራል፡፡

6. አጭር የመልዕክት ማስተላለፊያ ዘዴዎች

6.1. መልዕክት ማስተላለፊያ ሥፍራዎች

- ቤት ለቤት ጉብኝት በማድረግ /በቤተሰብ ደረጃ/፤
- ሞዴል ቤተሰቦችን በመጠቀም፤
- በትምህርት ቤቶች፤
- በእምነት ቦታዎች /በተክርስቲያንና መስጊድ/
- በባሕላዊ ተቋማት /፤ ክቁብ ተ.፡/
- በወጣቶች ማዕከል

6.2. የመልዕክት ማስተላለፊያ መንገዶች

- ሰው ለሰው /አንድ ለአንድ/ በመነጋገር፤
- ስብሰባ በማካሄድ /ትልልቅ ስብሰባ/፤

- በቡድን ስብሰባ በማካሄድ፤
- በድራማ፣ በዘፈን፣ በግጥም፣ በተረትና ምሳሌ፤
- በኤግዝቢሽን
- በክብረ በዓላት ልዩ ልዩ ዝግጅቶችን በማቅረብ፤
- ቴኘኒኮርግር በመቀም፤
- በስተር፣ በበራሪ ጽሁፎችና በመጽሐፍት፤
- ጋዜጣ፣ ሬዲዮና ቴሌቪዥን የመሳሰሉትን በአካባቢው ሚዲያዎች የብዙሃን መገናኛ ዘዴዎችን በመጠቀም፤
- ተንቀሳቃሽ የጤና ትምህርት መስጫ መሣሪያ በመቀም፡፡

6.3. የሚተላለፉ መልዕክቶች

በፓኬጁ ውስጥ የተካተቱትን ዝርዝር ተግባራት መሠረት በማረጋገጥ ሚዲያም ሲሆን ሂደቱም እንደሚከተለው ይሆናል፡-

- መረጃ ማሰባሰብ ፤
- እቅድ ማውጣት ፤
- ስልጠና መስጠት ፤
- ጠኬጆችን ማስተዋወቅ ፤
- ግብኝት ማካሄድ ፤
- ድጋፋዊ ክትትልና ቁጥጥር ማድረግ ወዘተ ናቸው፡፡

7. በደረቅና ፍሳሽ አወጋገድ ላይ ሊያጋጥሙ የሚችሉ ችግሮችና የመፍትሄ ሐሳቦች

7.1. ሊያጋጥሙ የሚችሉ ችግሮች

- የከተማ የደረቅ ቆሻሻ አወጋገድ ስርዓት ባልተዘረጋባቸው አካባቢዎች በቀበሌ ጽ/ቤት በመንደር ደረጃ የቆሻሻ መጣያ ለማዘጋጀት ስለማግኘት፤
- ቆሻሻን አንጉዞ ወደ ቆሻሻ መጣያ ስለመደም ገንዳ ለመጣል ፍላጎት ያለመኖር፤

- በሚመለከታቸው አካላት በቂ የደረቅ ቆሻሻ ገንዳ በሚፈለገው ቦታ እንዲኖር ያለማድረግ፤
- ቆሻሻን የበሽታ አምጭ ተህዋሲያን መራቢያና መተላለፊያ መንገድ መሆኑን ያለመረዳት፤
- ቆሻሻን አበስብሶ ለማዳበሪያነት መጠቀም መቻልን ያለመረዳት /ያለመቀበል/፤
- በቂ የፍላጎት መምጠጫ መኪናዎች ያለመኖር።

7.2. የመፍትሄ ሐሳቦች

- በቀበሌ /በሰበር/ በረጽ በረቅ ቆሻሻ መጠጠ ለማዘጋጀት በማይቻልበት አካባቢ እያንዳንዱ ቤተሰብ የራሱ የሆነ የቆሻሻ አወጋገድ ዘዴን እንዲከተል ማበረታቻ፤
- ደረቅና ፍላጎት ቆሻሻ ሊያመጣ የሚችለውን ችግር ለህብረተሰቡ ቀጣይና ተከታታይነት ያለው ትምህርት በማስተማር አመለካከቱንና ባህሪውን መለወጥ፤
- ከሚመለከታቸው አካላት ጋር በመነጋገር በቂ ገንዳዎች እና ፍላጎት መምጠጫ መኪናዎች በሚፈለጉበት አካባቢ እንዲኖር ለማድረግ ውይይትና ክትትል ማድረግ።

8. ክትትልና ግምገማ

8.1. ክትትል

በክትትል ወቅት የሚከተሉትን ማጤን /ማየት/ ይገባል።

- ደረቅና ፍላጎት ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድን አስመልክቶ ትምህርት የተሰጣቸው ሰዎች ብዛት ሴት፣ ወንድ፤
- ደረቅና ፍላጎት ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድን አስመልክቶ ሥራ ላይ የዋሉ የትምህርት መርጃ መሣሪያዎች ዓይነትና ብዛት፤
- የግል ወይም የጋራ የቆሻሻ ጉድጓዶች ያሏቸው ቤተሰቦች ብዛት፤

- በአግባቡ የተያዙ ቆሻሻ መጠኖች/ጉድጓዶች/ሥፍራዎች/ ብዛት፤
- ጠቅላይ ቆሻሻ ማራቀሚያ ክቃ ያዘጋጁ ቤተሰብ ብዛት፤
- የመኖሪያ ቤታቸውን እና አካባቢያቸውን ንጹህ ያደረጉ ቤተሰቦች ብዛት፤
- ማሥረጫ ሥራ ያላቸው ቤተሰቦች ብዛት፤
- በተገቢው መስፈርት መፀዳጃ ቤት ስርተው የሚጠቀሙ ቤተሰብ ብዛት፤
- ገንዳዎች በሚፈለጉበት ቦታና መጠን ያሏቸው ቤተሰብ/መንደር/ ብዛት፤
- ከገንዳዎች ውጭ የተዘረከረከ ቆሻሻ የሌለባቸው ቤተሰቦች/መንደሮች/ ብዛት፤
- ፍላጎት ቆሻሻ በተገቢው ጊዜ ያልተመጠጠላቸው ቤተሰብ ብዛት፡፡

8.2. ግምገማ

- ግምገማ በሚደረግበት ወቅት የሚከተሉትን ነጥቦች ማየት ያስፈልጋል፡፡
 - ስራ ኃጅልና የሙያ አይነት ብዛት፤
 - የማቴሪያል /በአካባቢ የሚገኙ ቁሳቁሶችና ድጎማዎች/ ብዛት፤
 - ተጠኝ ግብዓት/ ቁሳቁስ፣ ስራ ሃጅል / መጠን /ከህዝብና ክፍፍ/፤
 - የተደረገ የመስክ ጉብኝት ብዛት፤
 - ተዘጋጀው የቀረቡ ሪፖርቶች ብዛት፤
 - የደረቅ ቆሻሻ አያያዝና አወጋገድ ግንዛቤ የጨበጡ ባለሙያዎች ብዛት መጨመር፤
 - በቤተሰብ ተቋማት ውስጥ ደረጃአቸውን የጠበቁ የደረቅ ቆሻሻ ማከማቻ ብዛት መጨመር፤

- ደረጃቸውን የጠበቁ የደረቅ ቆሻሻ ማከማቻያ ብዛት መጨመር፤
- የተሟላ የደረቅ ቆሻሻ ማስወገጃ ዘዴዎችን በመጠቀም የነፍሳትና የእንስሳት ብዛት መቀነስ ወዘተ።

8.3. የክትትልና ግምገማ ዓቅም

- ከባለድርሻዎች ጋር በመተንተን ለመወያየትና ውሳኔ ለማስተላለፍ፤
- የማሻሻያ ወይም የማስተካከያ ዕርምጃዎች ለመውሰድ፤ ለመጠቀም፤
- ጥሩ ተሞክሮዎችን በመለየት የፕሮግራሙን ሽፋን ለማሳደግ እና ለመጠቀም ይረዳል።